

Наталія Голуб,
учитель вищої категорії, учитель початкових класів
Вишнівського академічного ліцею № 1 Вишневої міської ради
Бучанського району Київської області

Розвиток навичок читання у молодших школярів: перспективи формування читацької компетентності

Обговорено важливість читання у формуванні особистості та розвитку світогляду, а також зазначено причини зниження читацької активності серед дітей. Запропоновано різноманітні методики та підходи до вирішення цієї проблеми, що спрямовані на стимулювання інтересу до читання та розвиток читацьких навичок учнів. Розглянуто складові читацької компетентності й наведено приклади вправ для поліпшення швидкості та якості читання серед молодших школярів.

Ключові слова: читання, читацькі компетентності, швидкочитання, осмисленість, виразність, молодший учень, початкова школа.

Nataliia Holub. The Development of Reading Skills in Young Schoolchildren: Prospects for Achieving Reading Proficiency.

The article discusses the importance of reading for developing personality and worldviews, as well as the reasons for the lower reading activity among children. Different approaches and methods are proposed

to address this problem to encourage students to develop their reading skills and increase their interest in reading. In this article, we consider the components of reading competence and provide examples of exercises for improving the speed and quality of reading among young schoolchildren.

Keywords: reading, reading skills, fast reading, meaningfulness, expressiveness, younger student, primary school.

Постановка питання. Читання в житті людини має надзвичайно важливе значення. Книга є джерелом знань, засобом збереження і передачі всіх досягнень науки та культури від покоління до покоління. Проте в наш час спостерігається стрімке зниження читацької активності, особливо серед молодших школярів.

Однією з причин цього явища є швидкий розвиток масової медіакультури, яка дедалі більше приваблює дітей. Відеоігри, онлайн-ресурси та телебачення відволікають їх увагу від читання книг. І як наслідок, інформаційна грамотність та культурний рівень молодого покоління можуть страждати. А без читання важко уявити повноцінний розвиток особистості та розширення світогляду, які є вагомими складовими сучасного суспільства. Власне, без впливу літератури неможливе й формування національної свідомості.

Таким чином, найважливішим завданням шкільної освіти є навчити учнів добре читати. Прищепити любов

до читання, переконати в необхідності дружити з книгою, розкрити її користь у повсякденному житті. У цьому процесі учні повинні осмислити значення книги як потужного засобу, що впливає на розум та емоції людини. Ще В. Сухомлинський відзначав, що читання відкриває перед дітьми вікно у світ, допомагаючи їм краще розуміти оточуючих і власну внутрішню сутність [1].

За даними численних досліджень, учень, який не володіє необхідними навичками швидкого читання, – невстигаючий, оскільки не спроможний виконати домашні завдання фізично. Темп читання відіграє важливе значення у цьому. Ті, хто читають багато, зазвичай швидше засвоюють інформацію. Адже процес читання зумовлює поліпшення оперативної пам'яті, збільшення стійкості уваги, збагачення словникового запасу та сприяє кращому висловленню власної думки. Якщо в початкових класах учні мають проблеми

з читанням, це може негативно вплинути на їхню успішність надалі, особливо в середніх класах.

Отже, головною метою навчання у початковій школі є розвиток читацької компетентності, яке виражається через правильне, швидке, виразне та свідоме читання.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай увага зосереджується на удосконаленні навички читання у поєднанні зі сприйняттям змісту твору, інтерпретації прочитаного та зіставленні з навколишнім світом. Розвиток цих якостей відбувається через застосування двох видів читання: вголос та мовчки. При цьому першому надається перевага за рахунок якісних ознак, серед яких – виразність. Саме вона впливає на краще усвідомлення прочитаного та має виховний, естетичний вплив на слухачів [2].

Читання вголос здійснюється через різні форми читання учнями: вибіркоче, індивідуальне, хорове, «ланцюжкове» та читання в особах. Це дає вчителю можливість контролювати вимову звуків відповідно до мовних норм, не допускаючи жодних неточностей. Наприклад, дотримуючись певних педагогічних принципів при виправленні помилок, можна переривати учня під час читання, якщо неправильно вимовлене слово спотворює зміст, виправляти неточно вимовлене закінчення тощо. Однак важливо розуміти, що точність читання не визначається лише відповідністю орфоепічним нормам. На практиці під час читання молодші школярі можуть пропускати букви, склади, навіть цілі слова або розривати частини слова при переносі. Тому важливо приділяти увагу запобіганню таких помилок і вживати заходи для їх виправлення. Зокрема, слід застосовувати сукупність наведених нижче вправ.

1. Вправи для розвитку чіткості вимови:

– рухливість мовного апарату: розминка – вимова голосних а, о, у, и, і, е (по порядку і парами – ао, оу, ау, уи, аі ...);

– поєднання голосних із приголосними (ба, бо, бу, би, бі, бе);

– поєднання приголосних із приголосними (сн, ст, стл, шн);

– розучування скоромовок (за прийомом І. Т. Федоренко).

2. Вправи, які виробляють увагу до слова, його частин, показують велике значення кожної букви, їх місце у слові:

– заміна першої літери у слові (лад – сад, лід – під – хід, рік – тік – сік);

– переставлення літер місцями (сосна – насос, смола – масло, вікно – вінок);

– заміна однієї букви у слові, щоб утворити нове (сім – сам, рік – тік, піт – кіт);

– вправа «Хто найуважніший?»: добираємо слова з тексту, які різняться кількома буквами (лід – лад, рік – тік – сік, Галя – Валя) або мають однакове закінчення (поле – море, село – кіно, мама – рама, пара – кара).

3. Вправи, які вважаються підготовчими до читання тексту:

– словникова робота – пояснення незрозумілих за змістом слів;

– читання і пояснення важких, багатоскладових слів із різним наголосом.

Поміж інших аспектів формування читацької компетентності, швидке читання є важливою складовою. Розвиток такої навички вимагає щоденної практики як на уроках, так і в позакласний час. Особливо слід спонукати дітей до виконання домашніх вправ, які б сприяли розвитку швидкого темпу читання та виробленню постійної звички.

Під час занять можна використовувати такі прийоми, як читання в особах, змагання на швидкість, переказ прочитаного, відповіді на запитання та відшукування їх у тексті тощо. Широко застосовуються вправи «Буксир», «Гроза», «Луна», «Губи», «Блискавка», «Засічка-кидок», «Віконце», «Вгадай», «Знайди пеньок». Окрім інтенсивності використання таких і подібних прийомів, їх важливість полягає у створенні необхідних умов, які б заохочували дітей до читання. Наприклад, застосування методу повторного читання твору на уроках мотивує учнів уважно переглянути текст знову, щоб знайти відповіді на запитання. Цей підхід сприяє кращому розумінню прочитаного матеріалу та закріпленню навичок швидкого читання.

Психоемоційні фактори також мають вплив на швидкість прочитання тексту. Урівноважена, спокійна дитина читає повільніше, а рухлива – безупинно, поспішно, допускаючи при цьому помилки. Тому вчитель повинен враховувати й індивідуальні особливості учня при перевірці читання [3].

Окрім наведених прийомів, застосовуються інші методики, які прискорюють швидкість прочитання тексту. Зокрема, до них можна віднести розширення кута зору, розвиток оперативної пам'яті та уміння передбачати, а також подолання регресій.

Як відомо, хороший читач сприймає не лише текст, який знаходиться у прямому полі зору, але й може передбачити подальший зміст. Це залежить від ширини його кута зору та розвиненості периферійного. На заняттях з навчання грамоти часто використовуються спеціальні складові пірамідки, які, завдяки своїй будові, розширюють поле зору читача при прочитанні складів та слів (рис. 1).

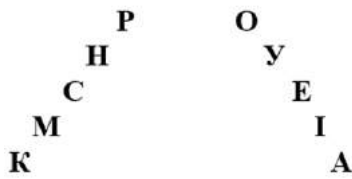

Рисунок 1. Складова піраміда

Під час вивчення букв на уроці також використовуються променеві таблиці (рис. 2).

Рисунок 2. Променева таблиця

Також доцільно застосовувати споріднені слова, записані пірамідкою, з опорою на голосний звук (рис. 3).

ЛІС
ЛІСИ
ЛІСОК
ЛІСНИК
ЛІСОЧОК

А Е И І О У Ю Я
Б ба бе би бі бо бу бю бя
аб еб иб іб об уб юб яб

В ва ве ви ві во ву вю вя
Ав ев ив ів ов ув юв яв

Рисунок 3. Таблиця споріднених слів

Робота з цими таблицями допомагає збільшити швидкість читання, оскільки учні вчать сприймати і називати не окремі букви, а склади як єдине ціле, розуміючи їх структуру. Вони визначають зв'язки розташування складів, що сприяє розвитку пам'яті та логічного мислення. Пізніше на цій основі організуються різноманітні ігри, як-от: «Знайди заданий склад», «Склади слово з двох, трьох, чотирьох літер», «Хто перший?» тощо [4]. Завдяки цьому навчальний процес стає живішим та цікавішим, робиться менш формальним, що приводить до збільшення активності дітей.

Розвиток оперативної пам'яті є ще одним фактором, який сприяє процесу швидкого читання. Здатність до збереження та обробки інформації під час читання допомагає учням швидше розпізнавати слова та конструювати зміст тексту, що покращує їх читацьку компетентність. Тож з метою покращити запам'ятовування використовуються такі прийоми:

1. **Картки-блискавки.** На них записано слова, цифри, які демонструються протягом 3 хвилин. За цей час учні повинні прочитати слова, запам'ятати і відтворити їх. Згодом завдання ускладнюється, добираються довші слова.

2. **Зорові диктанти.** На таблицях записуються диктанти по шість речень із вісімнадцяти наборів. Смужкою паперу закриваються речення, які відкриваються по одному на короткий час. Учні повинні прочитати їх і записати у спеціальній зошит. Уже через місяць діти легше засвоюють зміст і з великим ентузіазмом читають тексти.

3. **Таблиці з наборами слів** (рис. 4).

Рама	син
Ім'я	червоний
Іменини	журнал
Каміння	малюнок
Камінчик	трава
Дорога	артист
Подарунок	швидкий

Рисунок 4. Таблиця з набором слів

4. **Вправа «Знайди пеньок»** (рис. 5).

Ніс	руки	річка	день
Ніс	руки	нічка	день
Ніс	роки	річка	день
Ріс	руки	річка	пень

Рисунок 5. Таблиця до вправи

Для швидкого читання велике значення має уміння передбачати наступне слово, що розвивається за допомогою таких вправ:

1. **Читання слів з карток і здогадування, що це за слова:** До (рога, чка, шка), ма (ла, са, сло).

2. **Читання речень із пропущеними голосними:**

Вірш «Жайвір» В. Гринько

Ж-й-в-р - н-еб- п-н-д Д-сн-ю.

Ж-й-в-р в-т-є з-мл- з в-сн-ю

В н-б- в-с-к- р-д-сн- гл-ян- -

Ж-ай-в-р д-р-є п-сн-ю в-сн-ну.

3. **Складання приказок:** Санчата, любиш, і, возити, кататися, люби.

4. Вправа «Поверни на місце слова, які розігнав вітер-чаклун»:

«Берізки»

Не дивуйтеся нітрішки,
Що в берізок молодих
Ціле літо чисті _____,
Білі, білі, наче _____.
Це тому, що в хороводі,
Коли ми _____ усі,
По траві _____ ходять,
Ноги миють у _____.

5. **Гра «Вгадай»:** тексти з опущеними або закритими закінченнями слів читаються на початковій стадії вголос із доповненням закінчень. Далі пропонується деформований текст.

6. Передбачення змісту твору за заголовком, зачином і кінцівкою, за малюнком до твору.

Більшість дітей не можуть швидко читати, тому часто повертаються назад до прочитаного, повторюють кілька разів слово або його закінчення. Для подолання регресії варто наголошувати учням: «Читаючи, думай і рухайся вперед», а також використовувати корисні вправи: «Буксир», «Небо-кидок», «Віконце». Адже дітям дуже подобається перечитування того самого тексту за 1 хвилину.

Серед інших якісних різновидів читання слід виокремити свідоме читання. Воно дозволяє чітко орієнтуватися у змісті тексту, вільно переказувати його та висловити власне бачення прочитаного. Цей процес відбувається лише тоді, коли учні розуміють значення кожного слова, осмислюють та пов'язують окремі речення, усвідомлюючи головну думку твору, а також розуміють взаємозв'язок між його складовими. Цьому сприяє систематизована послідовність дій, як-от підготовка учнів до сприйняття тексту, словникова робота, ознайомлення з твором та його аналіз, переказ змісту тощо [5]. Проте щоб досягти кращого результату, потрібно застосовувати додаткові вправи такі, як:

– поділ тексту на частини і речення (розділити у реченні слова:

- НісГрицьгоріхчерезпорігСтавнагоріхупавнапоріг);
- самостійне читання й відгадування загадок, дібраних до теми уроку та записаних на індивідуальних картках;
- знаходження у слові інших слів (акваріум: кава, рак, вік, мур, мавка);
- детальна робота над текстом: добір заголовка, складання плану, складання тексту з різних частин, продовження оповідання, складання схожої або своєї розповіді;

– перевірка розуміння тексту за тестовими завданнями.

Виразне читання також відіграє важливу роль у формуванні читацьких компетентностей молодших школярів. Основною вимогою є розвиток дихання, у чому можуть допомогти різноманітні загадки, скоромовки, заучування прислів'їв і приказок. Ці активності не лише сприяють поліпшенню виразності читання, але й стимулюють розвиток мовленнєвих навичок та розширюють словниковий запас учнів.

Проте для того, щоб виробити у дітей таку якість як виразне читання, слід застосовувати спеціальні вправи, серед яких:

1. Гра «Квітковий магазин»: вдих – уявляємо, що ми нюхаємо квітку, повільно видихаємо.

2. Гра «Свічка»: вузьку смужку паперу уявляємо свічкою і повільно дмухаємо на неї, щоб за допомогою паперу контролювати рівність видиху.

3. Гра «Звуконаслідування»: відтворити різні звуки природи і життя (шум вітру, лісу, писк комара, скрекотання сороки, гул мотора, звук дзвінка і т. д.).

4. Гра «Імітація дзвонів»: вимова слів на різних тонах (бім – бом). Вимова слів із різною інтонацією («Добрий день» – зі здивуванням, радістю, впевненістю).

5. Гра «Чия інтонація багатша?»: учасники по черзі вимовляють фразу «Йти сюди», але при цьому не повторюють раніше вимовленої інтонації. Той, хто помилився, вибуває з гри.

Висновки. У сучасному світі читання відіграє надзвичайно важливу роль у житті кожної людини, особливо в контексті формування її розвитку та розширення світогляду. Особливо гостро постає проблема формування читацьких навичок серед молодших школярів, яка передбачає навчання швидкого, правильного, свідомого та виразного читання.

З метою подолання труднощів у цьому процесі слід застосовувати описані вище види робіт, системи вправ, спрямовані на покращення якостей читання в початкових класах. Вони допоможуть урізноманітнити роботу на уроці, який пройде швидко й цікаво для дітей. Завдяки зміні завдань учні не так втомлюватимуться протягом відведеного часу, збережеться інтерес до роботи, що відіграє важливу роль у розвитку читацьких компетентностей. Крім того, система таких вправ суттєво вплине на пам'ять, увагу, запам'ятовування, мислення та мовлення.

Таким чином, вдасться досягти бажаного результату. Діти почнуть швидше й краще читати, розуміти зміст прочитаного, пробудиться інтерес до самої книги.

Використані джерела

1. Рак Л. Б. Розвиток читацької компетентності молодших школярів. *Всеосвіта*. 2019. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-citackoi-kompetentnosti-molodsih-skolariv-116761.html?rl=984705>
2. Кухмай Н. Формування основ компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2016. № 10. С. 46–48.
3. Формування читацької компетентності учнів початкової школи. *Педадра*. 2017. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1192-formuvannya-chitatsko-kompetentnost-uchniv-pochatkovo-shkoli>
4. Яценко Т. О. Розвиток читацької компетентності учнів в умовах інформаційного суспільства. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка* : зб. наук. пр. Педагогічні науки. 2019. Вип. 3 (326). С. 194–202.
5. Ключко Н. Л. Вступ до школи як загальнопедагогічна проблема в історії розвитку початкового навчання в Україні : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2011. 283 с.